

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Визначено сутність поняття "конкурентоспроможність акціонерних товариств". Проаналізовано інноваційну активність акціонерних товариств в Україні. Порівняно результати господарської діяльності акціонерних товариств з іншими підприємствами за окремими параметрами, що характеризують їхню конкурентоспроможність.

Ключові слова: *інновації, акціонерні товариства, конкурентоспроможність підприємства, глобалізація економіки.*

В умовах глобалізації загострюється конкуренція між виробниками як на національному, так і на світовому ринку. Рівень конкурентоспроможності підприємств визначає рівень конкурентоспроможності економіки країни. Конкурентоспроможність підприємства відіграє важливу роль для розвитку країни, адже підвищення конкурентоспроможності продукції на зовнішньому ринку дозволяє збільшити обсяг експорту та збалансувати платіжний баланс.

Незважаючи на те, що за даними звіту 2012–2013 рр. за індексом глобальної конкурентоспроможності Україна посідає низьке 73 місце (серед 144 країн) [1, с.13], в національній економіці формується досить потужний сектор, який представлений акціонерними компаніями з порівняно високим рівнем інноваційної активності та конкурентоспроможності.

Досвід функціонування акціонерних компаній в розвинутих країнах свідчить, що саме вони в значній мірі забезпечують високий рівень конкурентоспроможності національної економіки. З акціонерними товариствами (АТ) пов'язується розвиток великого капіталомісткого і наукомісткого виробництва. В розвинутих країнах корпорації забезпечують 80–90% валового випуску продукції, їхня частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки становить 65–70%.

Теоретичні засади дослідження конкурентоспроможності акціонерних компаній відображені в працях відомих зарубіжних вчених: М. Аокі, А. Берлі, Т. Веблена, Дж. Гелбрейта, Дж. М. Кейнса, Р. Коуза, К. Маркса, П. Самуельсона, Й. Шумпетера та інших.

Проблему підвищення конкурентоспроможності акціонерних товариств взагалі і в трансформаційній економіці, зокрема, вивчали такі російські вчені як: Л. Абалкін, Т. Долгоп'ятова, В. Іноземцев, Р. Капелюшніков, Ю. Кочеврін, А. Радигін, К. Хубієв, В. Цакунов та інші.

Вагомий внесок у дослідження проблем розвитку акціонерних товариств та підвищення їх конкурентоспроможності зробили такі українські вчені-економісти:

Л. Антонюк, Д.Баюра, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Жаліло, Н. Коваленко, О. Пасхавер, А. Покритан, А. Сірко, Л. Федулова та інші.

Однак, незважаючи на глибину та різноплановість проведених досліджень, на сьогодні малодослідженим залишається питання визначення рівня інноваційної активності АТ та оцінки їхньої конкурентоспроможності в національній економіці в умовах глобалізації.

Метою статті є аналіз інноваційної активності та конкурентоспроможності акціонерних товариств в Україні. *Основні завдання:* визначення сутності поняття "конкурентоспроможність акціонерних товариств"; аналіз інноваційної активності АТ в Україні; порівняння результатів господарської діяльності АТ з іншими підприємствами за окремими параметрами, що характеризують їхню конкурентоспроможність.

Визначення сутності конкурентоспроможності акціонерних товариств безпосередньо пов'язано з поняттям "конкурентоздатна організація", яке трактують як перевагу товарів (послуг) підприємства над аналогами у конкретних сегментах ринку в певний період часу по потенціалу розробляти, виробляти й продавати конкурентоздатні товари (послуги) у майбутньому, досягнуте без шкоди фінансовому стану організації [2, с.31].

Коваленко Н. В. зазначає, що конкурентоспроможність підприємства відображає можливість реалізації економічних інтересів інституцій для забезпечення такої позиції підприємства на ринку, яка дозволяє реально та потенційно, поточно та перспективно успішно суперничати з виробниками товарів-аналогів [3, с.8].

Розуміння сутності конкурентоздатності підприємства багатьма дослідниками фактично зводиться до випуску конкурентоздатної продукції, що є не коректним. Виробництво і реалізація конкурентоспроможних товарів та послуг є лише необхідною умовою конкурентоспроможності підприємства, проте, у ширшому змісті для забезпечення конкурентоспроможності необхідно в цілому підвищити виробничо-господарську ефективність у сфері НДДКР, виробництва, управління, фінансів, маркетингу і т.п.

Конкурентоспроможність підприємства переважно визначають як її порівняльну перевагу відносно інших компаній цієї ж галузі усередині національної економіки. В умовах глобалізації конкурентоспроможність може визначатися як здатність підприємства протистояти міжнародній конкуренції як на національному, так і на світовому ринку.

Узагальнюючи і уточнюючи відомі нам підходи до з'ясування сутності конкурентоспроможності організації, визначимо поняття **"конкурентоспроможність акціонерних товариств"** як їхню здатність протидіяти на національному та світовому ринку іншим виробникам подібної продукції як за рівнем ціни та якості продукції, так і за соціально-економічною ефективністю господарської діяльності з урахуванням характеру та динаміки дії внутрішніх і зовнішніх чинників.

Конкурентоспроможність підприємства – це його комплексна порівняльна характеристика, яка відбиває ступінь переваг над підприємствами-конкурентами по сукупності оціночних показників діяльності на певних ринках, за певний проміжок часу.

Тобто, конкурентоспроможність АТ можна оцінити шляхом порівняння конкурентних позицій АТ та інших підприємств на ринку. При цьому, обов'язковою вимогою є порівнянність оціночних параметрів, а саме: технології, потенційних можливостей обладнання, рівня персоналу, системи управління, рівня інновацій, стану комунікацій, рівня маркетингової політики, експортно-імпортних можливостей та ін.

Основними методами визначення конкурентоспроможності підприємства є:

1) методи, побудовані на основі теорії міжнародного поділу праці, що виявляють порівняльні переваги підприємства, які б забезпечили менші витрати ніж у конкурентів;

2) методи, побудовані на основі теорії ефективної конкуренції: а) структурний підхід до визначення конкурентоспроможності підприємства – за рівнем монополізації, тобто за рівнем концентрації капіталу, за бар'єрами входу у галузь тощо; б) функціональний підхід полягає у тому, що конкурентоспроможність підприємства вища там, де краще організовано виробництво, збут, управління фінансами і таке інше;

3) методи, побудовані на основі теорії факторів виробництва. При цьому критерієм конкурентоспроможності підприємства є наявність на ньому факторів виробництва, що можуть бути використані з вищою ніж у конкурентів продуктивністю;

4) методи, що побудовані на залежності конкурентоспроможності підприємства від якості і ціни продукції;

5) метод інтегральної оцінки, де інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства містить два критерії: ступінь задоволення потреб споживачів і ефективність виробництва [4].

Серед сучасних методів аналізу конкурентних переваг (SWOT, GAP, LOTS, PIMS, "Мак-Кінзі") на особливу увагу заслуговує модель аналізу "Мак-Кінзі", відповідно до якої можна здійснити комплексну оцінку конкурентоспроможності підприємства, зокрема, за такими параметрами: відносний розмір; зростання; частка ринку; позиція; порівняльна рентабельність; чистий дохід; технологічний стан; образ; керівництво й працівники [5].

Отже, з метою оцінки рівня конкурентоспроможності АТ на національному та світовому ринках необхідно проаналізувати технологічні, виробничі, фінансові і збутові можливості цих підприємств.

Порівняно з іншими організаційно-правовими формами підприємств (одноосібними володіннями, ТОВ тощо), АТ, завдяки володінню окремими особами акціями зберігає все те позитивне, що мають приватні підприємства (підприємницький інтерес, ініціативу, свободу вибору та ін.). З іншого боку, приватний характер власності, перебуваючи у загальній структурі АТ, реалізує себе через колективну форму управління виробництвом, що дозволяє ефективніше використовувати ресурси. Випуск цінних паперів, значний рівень надійності, професійний менеджмент дає додаткову можливість АТ залучити і використовувати великий обсяг інвестицій,

кредитів та якісних факторів виробництва, здійснювати нагромадження фізичного та людського капіталу, що забезпечує високу конкурентоспроможність продукції.

АТ забезпечують концентрацію й централізацію великого капіталу, переважно домінують на ринку та мають значну монопольну владу. Вони мають значні можливості для впровадження досягнень НТП, здійснення інноваційної діяльності та захисту довкілля.

Аналіз світових тенденцій розвитку економіки з урахуванням процесів глобалізації свідчить, що найбільш стійкими й успішними у світовій економічній системі є великі експортоорієнтовані корпоративні структури з достатнім ступенем диверсифікації [3, с. 21]. Підвищення конкурентоспроможності та прискорення соціально-економічного розвитку в постіндустріальну епоху, передусім, пов'язане з інноваціями [6, с. 356]. Саме великі корпорації є основними суб'єктами господарювання, які визначають динаміку інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання [7, с. 227]. У розвинених країнах світу інноваційна діяльність забезпечує стале економічне зростання, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможність національної економіки.

Дослідження вчених-економістів, досвід провідних країн світу свідчать, що саме корпоративний сектор є основним генератором економічно ефективних нововведень. Актуальними залишаються ідеї Й. Шумпетера щодо особливого значення великих корпорацій як суб'єктів інноваційної діяльності. На думку Й. Шумпетера, крупна корпорація з її професійним менеджментом та монопольною силою краще пристосована до виклику, що виходить від сучасних форм технічного прогресу, ніж приватнопідприємницька фірма [8, с. 154].

Інноваційні процеси формують основу для сталого економічного зростання, оскільки вони втілюються у нових продуктах і технологіях, методах організації виробництва та збуту, забезпечуючи технологічний відрив від конкурентів і служать підґрунтям для підвищення конкурентоспроможності як окремих підприємств, галузей, так і економіки країни у цілому.

До перспективних напрямків науково-технічних розробок в Україні відносять: розвиток технологій в аерокосмічній галузі, судно-, літако-, автомобілебудування; робототехніку; радіо- і нанoeлектроніку, нанофізику; новітні інформаційні технології; біотехнології у сільському господарстві, виробництво біопалива, добрив та засобів захисту рослин; біоінженерію і генетику; виробництво медичних препаратів; розробку енергетичного обладнання та енергозберігаючих технологій та ін. Зауважимо, що поряд з державними підприємствами, в цих галузях економіки зосереджені переважно акціонерні компанії.

Вітчизняні експортери складної високотехнологічної продукції мають у даний час необхідність і реальну зацікавленість у проведенні НДДКР. Переконалим у цьому напрямі є приклад "локомотивів" машинобудування в Україні – ЗАТ "Новокраматорський машинобудівний завод", де ключовою стратегією розвитку підприємства є здійснення внутрішньокорпоративних НДДКР, та ВАТ "Мотор Січ", в

якому найвища питома вага витрат на дослідження і розробки у загальній сумі витрат на технологічні інновації [9, с. 244].

Як зауважує О.Й.Пасхавер та інші, у бізнес-груп з'явилося прагнення наблизити ведення бізнесу до світових стандартів. Український капітал, що вийшов на світовий ринок, намагався якнайшвидше позбутися багажу тіншового минулого й набути респектабельного іміджу, адекватного своїй новій ролі визнаних світових операторів. Функціонування в рамках глобальної економіки, надто в секторі розвинених країн, справляє відчутний тиск на поведінку українських бізнес-груп. По-перше, бізнес-групи змушені наблизити до світових вимог технології та технічну модернізацію свого виробництва; по-друге, вони вдаються до цивілізованої практики ведення бізнесу [10, с. 12].

Отже, успішне здійснення Україною зовнішньоекономічної діяльності, вступ її до СОТ та загострення конкурентної боротьби на світовому ринку, змушує сьогодні українські акціонерні компанії здійснювати наукові дослідження, турбуючись про набуття конкурентних переваг.

Незважаючи на те, що в цілому інноваційна активність підприємств в Україні залишається на досить низькому рівні, проте, провідну роль у здійсненні інновацій займають саме АТ. Зокрема, у 2004 р. в економіці інноваційною діяльністю займалися 1180 підприємств (12,3% від їх загальної кількості), серед яких переважно більшість складала АТ – 676 (57,3% від загальної кількості підприємств, які займалися інноваційною діяльністю) [9, с. 523]. У 2006 р. серед 918 промислових підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію, кількість АТ становила 521 (56,8%). Проте, останнім часом цей показник знизився до рівня 396 (41,1%) (див. табл. 1).

Таблиця 1

Кількість акціонерних товариств та промислових підприємств в Україні, що реалізовували інноваційну продукцію (побудовано за [11, с. 330; 12, с. 325; 13])

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість промислових підприємств в Україні, що реалізовували інноваційну продукцію, од.	918	1035	993	994	964
Кількість АТ в Україні, що реалізовували інноваційну продукцію, од.	521	549	497	459	396
Частка АТ у загальній кількості промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, %	56,8	53,0	50,1	46,2	41,1

Найбільшою також є частка АТ у загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції. Зокрема, у 2007 р. цей показник становив 34,534 млрд. грн. (85,9%). Фінансово-економічна криза негативно позначилась на інноваційній активності АТ, а тому, за період 2008–2010 рр. частка АТ у загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції знизилась з 81,0% до 68,7% (див. табл. 2).

Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції в Україні та частка у ній АТ

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.	18784,0	24995,4	30892,7	40188,0	45830,2	31432,3	33697,6
Обсяг реалізованої інноваційної продукції АТ, млн. грн.	14942,2	18830,1	25557,8	34534,4	37099,6	23213,4	23137,7
<i>Частка реалізованої інноваційної продукції АТ у загальному її обсязі, %</i>	79,5	75,3	82,7	85,9	81,0	73,9	68,7

Джерело: Складено автором за даними: [9, с.525], [12, с.325], [13].

Про вагому частку у здійсненні інновацій АТ в Україні свідчать, зокрема, дані за 2004, 2005 рр.: частка витрат на технологічні інновації АТ становила 70,2 та 81,9% відповідно, тоді як за цим показником частка державного некорпоративного сектора становила 19,8 та 12,8%, а приватного – 0,5 та 0,6% відповідно [9, с. 108–109]. У 2005 р. в цілому частка витрат на інновації, що здійснювалися АТ, становила 3,9 млрд грн. (68%) [9, с. 455–457]; витрати на технологічні інновації в розрахунку на одне підприємство у АТ становили 7,378, у державного некорпоративного сектора – 5,705, а у приватного сектора – 0,164 млн грн./од. [9, с. 114–115].

АТ займають досить вагоме місце в економіці України за чисельністю зайнятих і обсягами промислової продукції. Частка АТ у загальному обсязі промислового виробництва є найбільшою серед підприємств інших форм власності (62,4% у 2003 р.), а кількість АТ – 11,6%. За обсягом реалізованої продукції частка АТ у 2004 р. становила 30,0%, а державного некорпоративного сектора – 6,2% [9, с. 108].

Слід підкреслити, що суб'єкти акціонерної власності відзначаються вищим, ніж у цілому в економіці, рівнем продуктивності праці. Зокрема, у 2005 р. продуктивність праці в АТ становила 160,0 тис. грн./особу, тоді як на підприємствах державного некорпоративного сектора – 84,4, а на приватних – 97,3 тис. грн./особу [9, с. 110–111].

В Україні домінує частка акціонерних компаній, в яких сконцентровано значні капітальні, природні і трудові ресурси, виробляється більша частина продукції вітчизняної економіки. Цей сектор посідає найвагоміше місце в українській економіці і на його частку припадає майже 75% ВВП [14, с. 81]. Крім цього, для АТ характерні такі дані за 2010 р.: значна концентрація капіталу (14,4% основних засобів) [13; 15, с. 87], велика чисельність зайнятих (2,080 млн. осіб) [13], значна частка у загальному обсязі реалізованої продукції (29,0%) [13; 15, с. 304], рентабельність операційної діяльності майже в двічі більша ніж в цілому по всіх підприємствах України (7,7% [13] і 4% [15, с. 68] відповідно).

Значені дані свідчать про те, що найбільший потенціал у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки мають саме АТ, ефективна реалізація потенціалу яких створює умови для використання досягнень НТП, здійснення значних інвестицій у фізичний і людський капітал, застосування високоєфективних екологічно безпечних технологій, підвищення конкурентоспроможності продукції.

Необхідно використати значні переваги вітчизняних АТ, які дозволять протистояти у конкурентній боротьбі з іноземними компаніями. Для цього необхідно активізувати інноваційну активність АТ в Україні. АТ займають домінуючі позиції у інноваційній спрямованості порівняно з іншими підприємствами, зокрема, за такими показниками: частка АТ у загальній кількості промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію; частка реалізованої інноваційної продукції АТ у загальному її обсязі та ін. З метою підвищення конкурентоспроможності, акціонерні компанії зацікавлені у залученні значних інвестицій та розподілі їх на розробку та впровадження інновацій, розвиток науки, підвищення кваліфікації працівників, збереження довкілля.

Стратегічними пріоритетами підвищення конкурентоспроможності економіки України є випереджальний розвиток продуктивних сил, підвищення ефективності господарювання АТ, активні інституційно-організаційні перетворення в економіці. Зокрема, необхідно здійснити комплекс заходів в таких напрямках: 1) структурна перебудова економіки: збільшення частки високотехнологічного виробництва і зменшення частки добувних, енергоємних та забруднюючих довкілля галузей; 2) реіндустріалізація виробничого потенціалу на основі якісного інноваційного оновлення та розширення основних фондів підприємств; 3) перехід на інноваційно стимулюючу систему оподаткування; 4) розширення імпорту технологій у галузі машинобудування; 5) створення та впровадження системи підтримки експорту високих технологій та наукомісткої продукції, а також сприяння імпортозаміщенню компонентів, що є необхідними для створення новітніх технологій; 6) пільгове кредитування й спільна участь АТ та держави у фінансуванні великих інноваційних проєктів та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Global Competitiveness Report 2012–2013 / World economic forum. – Geneva, 2012. – 529 p.
2. Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навчальний посібник / С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко., А.В. Вакуленко. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.
3. Коваленко Н. В. Оцінювання конкурентоспроможності підприємства та шляхи її підвищення: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Н. В. Коваленко; НАН України; Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2011. – 32 с.
4. Конкурентоспроможність підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,36/catid,95/id,1299.
5. Методи аналізу конкурентних переваг (SWOT, GAP, LOTS, PIMS, "Мак-Кінзі") [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/14/1240.html>.
6. Конкурентоспроможність національної економіки / за ред. Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2005. – 582 с.
7. Лагутіна К. В. Антикризові пріоритети державного регулювання корпоративної інтеграції / К. В. Лагутіна // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип. Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 227.

8. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. А. Шумпетер; пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука. – К.: Основи, 1995. – 528 с.
9. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України / Л. І. Федулова, В. Л. Осецький, Ю. В. Гончаров, О. Ю. Рудченко, Ю. М. Бажал; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К.: УкрІНТЕІ, 2007. – 812 с.
10. Пасхавер О. Й. Великий український капітал: взаємовідносини з владою і суспільством / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва; Центр економічного розвитку. – К.: Дух і літера, 2007. – 130 с.
11. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Держкомстат України. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2009. – 566 с.
12. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України. – К.: Август Трейд, 2011. – 559 с.
13. Окремі показники діяльності акціонерних товариств // Додаток до листа Державної служби статистики України № 13/04-12/12 від 10.02.2012 р.
14. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.
15. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. – К.: Август Трейд, 2012. – 559 с.

Стаття надійшла до редакції 27.02.13.

Быцюра Ю.В., канд. екон. наук, старший преподаватель
Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев

АКТИВИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВ В УКРАИНУ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ИХ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Определено сущность понятия "конкурентоспособность акционерных обществ". Проанализировано инновационную активность акционерных обществ в Украине. Приведено сравнение результатов хозяйственной деятельности акционерных обществ с другими предприятиями по отдельным параметрам, которые характеризуют их конкурентоспособность.

Ключевые слова: инновации, акционерные общества, конкурентоспособность предприятия, глобализация экономики.

Bitsura U.V., PhD, Senior Lecturer
National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv

ENHANCING INNOVATION STOCK COMPANY IN UKRAINE AS A WAY TO INCREASE THEIR COMPETITIVENESS IN A GLOBALIZING

Essence of concept "competitiveness of joint-stock companies" is certain. Innovative activity of joint-stock companies is analysed in Ukraine. The results of economic activity of joint-stock companies are compared to other enterprises after separate parameters which characterize their competitiveness.

Keywords: innovations, joint-stock companies, competitiveness of enterprise, globalization of economy.